

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ YAYINLARI: 5

BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİNDEN TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNE

MEHMET ALTAY KÖYMEN ARMAĞANI

KONYA-2011

Mehmet Altay Köymen'in Derslerinde Öğrenci Olmak

Orhan AVCI[*]

"Mehmet Altay Köymen'in Derslerinde Türk Tarihi ve Tarihçiliği"[1] adıyla hazırladığım çalışmanın önsözünde şu ifadeler yer almıştı:

"Böyle bir çalışmanın yararı ne olacak?".

Sorunun cevap veya cevapları, tarih araştırmalarının yöntem arayışlarına belki de iddiasız bir katkıyı beraberinde getirecek niteliktedir. Zira, burada akademik çalışmalarını modern bir anlayış ve yaklaşımla ele aldığını ifade eden ve bu yönüyle tarih bilimine katkılarını hissettirebilen bir bilim adamının, derslerinde öğrencilerine aktardıkları söz konusudur. Bu aktarılanlar, her şeyden önce, yılların meslekî birikiminin sunulmasıdır. 50 yıllık tarihçilik geçmişi olan Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen, sadece kaleme aldıklarıyla değil, anlattıklarıyla da önemliydi. Metodolojik açıdan araştırmalarının nasıl tamamlandığını başlangıcından itibaren sunuyordu. Bilinenlere eklenebilecek metod bilgisi vermesi yanında, meslek hayatını ve araştırma yöntemini derslerinde öğrencileriyle paylaşması, onun orijinal yönleri idi.

Prof. Köymen'in, öğrencisi olduğum sınıfta verdiği derslerin belirli bir tasnif ile sunulmasından ibaret olan bu çalışma, türü itibariyle bir ilk olmasa gerek. Ancak, aktardıklarının malzeme yapılması, aynı zamanda -onun isteyeceği türden- bir öğrencilik görevinin de yerine getirilmesi sayılabilir. Vefatının 10. Yıldönümünde bu çalışmanın yayınlanıyor olması ise bu açıdan daha farklı anlamlar taşıyor.

Bir yarıyıllık dönemde anlatılan konuların, kabul edilebilecek bir bütünlük içerisinde sunulup sunulmadığını tayin etmek zor. Ben, bu kitapçığı görmesini

---

* Yrd. Doç. Dr., *Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.*

1 Orhan Avcı, Mehmet Altay Köymen'in Derslerinde Türk Tarihi ve Tarihçiliği, Bilge Yayınları, Ankara, 2003.

isterdim. Şüphesiz, bu çalışmayı en çok da o tenkit ederdi. Bugün için artık bu mümkün olmasa da yine de, onun eleştirilerinin neler olabileceğini tahmin eder gibiyim"[2].

Gerçekten de Köymen Hoca'nın bu çalışmada birçok tenkit edeceği nokta bulacağından eminim. Elbette, bu muhtemel tenkitler, onu -o günkü bakış açılarımla- yeterince anlayamamış ve ifade edememiş olmamın etrafında gelişirdi. Fakat yine de bugünden, o öğrencisi olduğum sınıfta konuşulanlara baktığımda, anlatmak istediklerimin birçok noktada üzerimde etkili olduğunu görüyorum.

Gazi Üniversitesi'nde 1990'da başlayan yüksek lisans öğrenciliğim zamanında "Araştırma Teknikleri I" dersimize Mehmet Altay Köymen gelmişti. Bir yarıyıl devam eden derste tuttuğum notlardan yukarıda bahsi geçen kitapçık oluştu. Burada Köymen Hoca'nın derste bize anlattığı, tarihçilik mesleğindeki serüveni ve birikimleri var idi. Türk Tarihi'nin aşamalarını kendi değerlendirmeleri ile aktarırken hem bu dönemlerin nasıl araştırılması gerektiğini hem de kendine ait olan çalışma yöntemlerini ortaya koymuştur.

Tarihin genel olarak araştırılması hususundaki yaklaşımları, Türk Milleti ve başta Atatürk olmak üzere Türk devlet hayatında rol oynayan kişiler ve tarihçiler hakkındaki görüşleri bu kitabın konuları idi. Ayrıca, çalışmanın bir bölümünde, Mehmet Altay Köymen'in anlattığı Mehmet Altay Köymen de vardır.

***

Türkiye'de Tarih Bölümleri'ne gelen öğrenciler, Türk tarihi ile ilgili bilgi almaya başladıklarında konu Selçuklular dönemine geldiğinde, "Mehmet Altay Köymen" ismini mutlaka duymaktadırlar. Büyük Selçuklular dönemi çalışmaları, o dönemi anlamak için müracaat edilecek ilk bakılması gerekenlerdendir. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü'nde lisans ve Gazi Üniversitesi'ndeki yüksek lisans eğitimim sırasında, Mehmet Altay Köymen ismi daima bizim de hayatımızın içinde idi.

Köymen Hoca ile ilgili hem şahit olduğum hem de duyduğum epey hatıraya sahibim. Şahit olduklarım öğrencilik yıllarıma ait. Yüksek Lisans derslerinde oluşan hatıralar yanında Köymen Hoca'yı muhtelif vesilelerle okul dışında da görmüştüm.

---

[2] Orhan Avcı, a.g.e., s. I-II.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde 1986 yılında birinci sınıfta öğrenci iken "Proseminer" dersinde üç gruba ayrılmıştık. Bu gruplardan birine Köymen Hoca ders veriyordu. Derse ilk geldiğinde sınıftakilere kendisini tanıyıp, tanımadıklarını sormuş. Prof. Köymen ismini ilk defa o zaman arkadaşlarla konuşurken duymuştum. Eserleriyle Selçuklu Tarihi çalışmalarındaki yerini zaman geçtikçe öğrendiğimiz Köymen Hoca, 1983'de emekliliğinden sonra sözleşmeli olarak Dil-Tarih'te çalışmaya devam ediyordu.

Mehmet Altay Köymen'in yeniden gündemimize girmesi, sözleşmeli olarak çalıştığı bu sürecin sona ermesi sırasında Tarih Bölümü'nde herkesin şahit olduğu bir olayla gerçekleşti. Bir gün Köymen Hoca'nın odasının tahliye edilmiş olduğunu gördük. Görenler için açıkçası hazin bir tablo idi. Bu olaydan kısa bir süre sonra, hocayı Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin dışında görmüştüm. Herhalde Tarih Kurumu'na gidiyordu. Otobüs duraklarının bulunduğu kaldırımda durarak, bir müddet binaya baktı. Sanki Fakülte'deki elli yıllık hayatı gözlerinin önünden geçer gibiydi. Sonra da yoluna devam etti.

Mehmet Altay Köymen Hoca'yı sonraki görüşüm, Bahaeddin Ögel Hoca'nın vefatında oldu. 1989 yılı Mart ayında Kocatepe Camii'nde, Bahaeddin Hoca hakkında etrafına toplanan öğrencilere bilgiler vermişti. Onun "Türk Kültür Tarihi'ne Giriş"[3] adlı çalışmasından bahsederek, aslında Bahaeddin Hoca'nın bu çalışmasını 40 cilt olarak tasarladığını söylemişti.

Öğrencisi olarak bulunduğum dersleriyle ilgili de çok hatırladıklarım var. Aydın Taneri Hoca'dan onunla ilgili epey şey dinledikten sonra, bizzat öğrencisi olarak sınıfında bulunmak heyecan verici idi. O yüzden, derste ne söyledi ise, büyük bir hızla not tutmaya çalıştım. 15 Ekim 1990 ile 17 Aralık 1990 arasındaki her hafta anlattıklarını muntazaman yazdım. Zira Aydın Hoca'nın da hocası olduğu için, onunla karşılaşmak, ana kaynağa ulaşmak gibi bir şeydi. Elbette o sınıfta bulunmak, derslerin oluşuna öğrenci cephesinden yapılacak katkının da taraflarından biri olmayı sonuçlandırıyordu. Yani derse katılmak, ona soru sorabilmek çok önemliydi. Her ne kadar Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde, öğrencilerin yanına pek yaklaşamadıkları bir hoca olduğunu duymuş olsak da, şimdi işte kürsüde karşımızdaydı.

Ders veren bir kişiyle öğrencilerinin iletişim kurabilmesi bu açıdan çok önemli bir durum bence. Hocayı işgal etmek anlamında demiyorum; ama tartışılan konularla ilgili zihnine takılan bir konuyu hocasına sorabilen öğrenci şans-

---

[3] Bahaeddin Ögel, Türk Kültür Tarihi'ne Giriş, I-IX. Cilt, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1971-1986.

lı olsa gerek. Hem bu kişisel gelişim ve kendine güven açısından da üzerinde durulması gereken bir husus olmalı. Açıkçası, bu noktalarda Köymen Hoca pek iyi bir şöhrete sahip değildi. Onun yanına gidip de öğrencileri ne kendilerini ifade edebilirler ne de bir soru sorabilirlermiş. Hatta efsane haline gelen anlatımlar vardı. Bir gün bir 3. Sınıf öğrencisi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde odasına gitmiş. Selçuklular'da taht mücadeleleriyle ilgili bir sorusu olduğunu söylemiş. Köymen Hoca soruyu orijinal bulmuş. Bu sefer o, öğrenciye sorular sormaya başlamış. Adını, sınıfını falan sormuş. Derken çocuğa nereli olduğunu sorup da memleketini öğrenince hoca nedendir bilinmez, sinirlenmiş.

Bu tür efsaneleri, sınıfında bulunan bir öğrenci olarak hatırladığım için, hem bir çekinme, hem de ona karşı merak vardı bende. Hiçbir şeyi kaçırmamak için not ederken, dikkatimi çeken hususları ifade etmeye de gayret gösteriyordum. Böyle fırsatlar da elde ettim. Derslerden birinde Köymen Hoca, baskıya vermeden önce kitabının formalarını bize dağıttı ve bir kitabın baskı öncesinde yazara bu şekilde geldiğini, sonra da yapılan düzeltmelerle de yayınlandığını anlatıyordu. Benim baktığım sayfada Selçuklu dönemi saray teşkilatında mutfak görevlilerinden olan "çaşnigir" hakkında bilgi veriliyordu. Ancak başlıkta, "çaşnigir" dizilirken, "ş" harfi yazılmamıştı. Bunu hocaya gösterdiğimde hayretle "Bunu nasıl gördün?" diye sorup, tebrik etmişti. Köymen Hoca'nın iltifatına ulaşmak çok önemli ve büyük mutluluktu elbette.

Bir seferinde de Yeni Forum Dergisi'nde çıkan "Tarihin Işığında Anadolu'nun Savunması" başlığını taşıyan 3 makalesinin kritiğini yapmamı istedi. Ben bir hafta hazırlandım ve derste makaleleri kendimce değerlendirdim. Söylediklerimi sonuna kadar dinledi. "Aferin. İyi hazırlanmışsın" dedi. O gün için başka bir şey söylemedi. Dersin kalan kısmını tamamladı. Bir sonraki hafta ise sınıfa girer girmez ilk söylediği "Bizim Orhan bu işi yapamamış, olaylara kuş bakışı bakamamış" oldu.

***

Prof. Köymen hakkında duyduklarımın büyük kısmı ise Aydın Taneri Hoca kaynaklıydı. Yukarıda da belirttiğim gibi Köymen Hoca'nın öğrencisi olan Aydın Hoca, onunla ilgili çok şey anlatmıştı. Olayları mizahî bir yapıya büründürerek aktaran Aydın Hoca, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü'nün bir nevi tarihi olabilecek olaylardan bahsederken, bunlar içerisinde Köymen Hoca'ya ayrı bir yer verirdi. Onun kişiliği, hassasiyetleri, çalışma disiplini ile ilgili idi bu anlatılanlar. Bu süre içerisinde Dil-Tarih'te Köymen Hoca şahsen olmasa da hatıralarıyla yaşamaya devam ediyordu. "Alparslan ve Za-

manı II" kitabını, Aydın Taneri Hoca'nın III. sınıfta verdiği "Selçuklu Müesseseleri Semineri" dersinde okumuştuk.

Türk spor tarihiyle ilgili önemli eserlere[4] imza atmış olan Atıf Kahraman Bey[5] de Köymen Hoca'nın Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki çalışma odasında şahit olduğu bir olayı anlatmıştı. Atıf Bey'in spor tarihiyle araştırmalar yaparken, Köymen Hoca ile de görüşmeleri olmuş. Hatta bir seferinde çekmecesinden bir yazma eser çıkarıp gösteren Prof. Köymen: "Bu kitap, bizde sporla ilgili ilk eserdir" deyip, tekrar kitabı aldığı yere koymuş. Bu ziyaretlerden birinde Prof. Osman Turan gelmiş. Köymen Hoca, Atıf Kahraman'la, Osman Turan'ı birbirleriyle tanıştırırken, Atıf Bey'in eski bir asker olduğunu söylemesi üzerine Osman Turan'ın biraz şaşırması söz konusu olmuş. Atıf Bey, bunun üzerine Köymen Hoca'nın uygun ifadelerle oluşan havayı yumuşatmış olduğunu söylemişti.

***

Bize verdiği dersin adı "Araştırma Teknikleri I" olduğu için, kendi çalışma metodlarını da anlatmıştır. Bir makale veya kitabın hazırlanmasında takip edilmesi gereken hususları tek tek ifade etmiştir. En başta hazırlanacak yazının ana başlığına uygun şekilde bir "içindekiler" kısmı oluşturmak gereğini söylemekteydi. Köprülü'den aktardığı bir söz vardı. "Gazete makalesi bile yazsanız, 'içindekiler' kısmını hazırlayın" dermiş Köprülü. Buna riayet edilmesini isterdi. "İlmin tasnif olduğu"nu söylerken de yine bu kuralı hatırlatıyordu. Bir çalışmada en çok dikkat edilen hususun zaman olduğuna inanıyordu ve tüm bunların bir çalışmanın hızla bitirilmesine vesile olacağını söylüyordu. Araştırılan konunun fiş hazırlayarak not edilmesi usulü olan fişleme sistemini, verimli şekilde kullanabilmek için, nelere dikkat edilmesi gerektiği üzerinde duruyordu. Fişlerin tasnifi ve birleştirilmesi hususlarında takip edilecek yol da anlattıklarındandı. Kısaca, bir araştırmanın, konusunun belirlenmesinden, tamamlanıp basıma hazır hâle gelmesine kadar tüm aşamaları, onun kendi örneklerinden hareketle bize verilmekteydi.

---

4 Çalışmalarından bazıları şunlardır: Atıf Kahraman, "Osmanlı Devleti'nde Spor", Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1995; Atıf Kahraman, "Cumhuriyet'e Kadar Türk Güreşi", Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1989; Atıf Kahraman, "Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi (1924-1951 Kırkpınar Güreşleri", Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1997.

5 Atıf Kahraman Bey, binbaşı rütbesinde iken, 1960 İhtilali ile emekliliğe sevk edilen subaylardan birisi idi. Bu tarihten sonra, Türk spor tarihi ile ilgili araştırmalara başlamış ve kalıcı eserler meydana getirmiştir.

Elbette bu tür bir anlatım tarzı, yüksek lisans seviyesinde öğrenciler için bulunmaz cinstendi. Araştırılan konunun en kısa sürede, başarıyla tamamlanabilmesi herkesin isteyeceği bir nokta olmalıdır. Köymen Hoca bunu gerçekleştirmenin yollarını gösteriyordu.

Ayrıca, araştırma yaparken, yabancı dilde yapılan çalışmalara müracaatın öneminden bahsederek, derslerinde İngilizce çeviri yapmayı gösteriyordu. Tahtaya yazılan metni çevirerek, hangi noktalara dikkat edilmesini öğretiyordu.

***

Bir yarıyıllık dönemde anlattıkları onun şahsında, yokluğun içerisinden bir başarı öyküsünün yazılabilmesinin mümkün olabileceği sonucuna götürmüştür beni. Yetenekli ve azimli bir insanın hangi şartlar altında olursa olsun, başarıya ulaşabileceğinin ispatı idi onun hikâyesi. Çünkü dersinde anlattıkları şahsî tarihiyle bize aktarılıyordu. Çocukluğundan itibaren yaşadıklarına yeri geldikçe değiniyordu ve şimdi anlıyorum ki, aslında çalışarak, her zorluğun üstesinden gelinebileceğini söylemek istiyordu. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nden 1940'da mezun olurken, modern Batı dillerini ve kaynak dillerini öğrenmiş olan bir insandan bahsediyoruz. Birçok zorlukla mücadele ederek, akademik hayatta başarılı olmuş bir insandır bahsedilen. O yıllarda köyden çıkıp, bunları başarmak epey çaba ve enerji sarf edilmesi gereken bir hususdu. O maddî manevî tüm zorluklarla başa çıkarak, hem akademik olarak hak ettiği mevkii elde etti hem de çok sayıda mühim kalıcı eserler kaleme alabildi.

Zira onun çocukluğu ile ilgili anlattıkları, yok olan bir imparatorluğun yıkıntılarından nasibini almış bir neslin mensubu olduğunu göstermektedir. Hikâyesinin başlangıcı, babası ve amcalarının bir daha dönmemek pahasına Çanakkale'ye gitmeleriyle kazanılan zaferle aynı yıla denk düşmüştür. Yani o, doğduğu yıl hem zaferi hem de mağlubiyeti tatmıştır.

Köymen Hoca'nın hayatı bu noktadan bakıldığında, her kesiminde zorluklar yaşanmış bir neslin manzarasıdır. O, yeteneği ile bugün hakkında yazılabilen ve konuşulabilen bir şahsî tarih bırakabilmiştir. Çalıştığı sahadaki mirası, yerli yabancı araştırıcıların daima başvurmak zorunda oldukları temel eserlerdir.

İşte böyle bir meslek adamının sınıfında öğrenci olabilmek önemli idi. Şüphesiz, o -başta Köprülü olmak üzere- hocalarından bahsederek, onların kendi üzerindeki tesirlerini nasıl bize aktarmışsa, bizzat onun dersine girebilmiş olan öğrencilerinin de ona yapacakları atıfları çok olmalıydı. Şu anda bu satırları yazan bende olduğu gibi. ©